

FITO RODRIGUEZ

Errautsak ongarri

Ez. Ez dut Zubietan ezarri (inposatu?) behar zen errauskailuaz hitz egingo. Hau kultur tartearen omen baita eta, bizierak kultura baldintzatzen duela uste arren, aurtengo kultur uztaz arituko naiz zentzu hertsian. Hau da, komunikabideen orriotan aipatu ohi diren kultur notiziak hartuko ditut hizpide, eta, bide batez, haietaz probestuko naiz 2013. urtean euskal kulturaren suertatu denaz gogoeta pertsonala egin ahal izateko.

«200 urte Donostia erre eta suntsitu zutela»

Aurten 1813-2013 Bigarren Mendeurrena gogoratu da. Hori dela eta, *Su haietatik hitz hauek* izeneko liburuxka kaleratu du Euskal Idazleen Elkarteak Donostiako Udalarekin elkarlanean. *Euskara, Bretxako zirrikitutik arnasbide berrietara* azpiztitulua du aipatu liburuak, eta nago hastapenetatik ez ote garen ahazten ari euskarazko hitzen errautsak zeintzuk diren. Testuak «joxemaritarrak» eta «koxxeroak» bereizten ditu 6. orriko «Donostiarron hiztegiaren», baina emandako azalpenen artean ez du iradokitzen «koska» euskaraz «Brecha» ere badela gazteleraz, eta San Bizente elizaren ondoren zegoen harresiari koska ireki ziotela erasotzaileen kanoeiek Donostia suntsitzeko hain zuzen ere.

Bitxia da gero! Euskal gogoak gorde duena galtzen omen da euskararen biziberritzea aldarrikatuz. Koska zaharra Bretxa berria bihurtu zaigu egun. Erreketa horretatik, ordu-

ko kaleen desagertzeaz gain, errauts gehiago dator ondarea dena hondatuz.

Edozein modutara, bigarren mendeurrenaren harira, Donostian, Gasteizen ez bezala, bi izan dira ospakizunetarako kontrajarri diren ereduak.

Alde batetik, «Independentzia gerren» inguruko diskurtsoa dugu. Horrek gertaera historikoak Espainiako Independentzia gerraren azpian eta ikuspegi militar batetik aztertu eta gogoratu nahi izan du ordukoa. Ikuskera hori lehenetsi dute Gasteizko «ospakizunetan», eta Donostiakoetan ere azaldu da.

Beste aldetik, «Napoleonon gerrak» direlakoak ikertu dira (Europa osoan erabiltzen den terminologiarekin batera, baina espainiarra izan ohi dena baztertuz), biztanleriari kasu eginez planteamendu belikoen gainetik. Planteamendu hori «Donostia Sutan» izeneko elkarteak sakondu du eta, gainera, Euskal Herriko Unibertsitateko Udako Ikastaroetan ere landu da.

Izan ere, Donostiako Udalak «1813-2013 Donostia eraikitzen» batzordearen bidez jakin izan du bide bakoitzari bere aukera ematen.

Napoleon garaiko gerrak eta 1813ko Donostiako suntsiketara ulertzeko, bigarren mendeurrena izan delarik, Donostiako historia lokala egin izan da gehienez, hau da, eskainitako ia dena Donostiako erreketaz, birrinketaz eta abar izan arren, ez da biztanleriaren parte hartzea alboratu, bultzatu baizik. Horrela elkarte gastronomikoak, danborradak, herri antzerki taldeak eta beste motako kolektiboen ekarpenak (idazleak, artistak, historialariak...) aintzakotzat hartu dira urte osorako prestatutako egitarauan, nori bere espazioa emanez.

Orduko osagarri horiek, ordea, ez ziren bakarrik betegarri militarrek edo estrategikoak; aitzitik, bereganatze horretan, hartu egin dira modu konplexuan, puzzle baten antzera, oso ikuspegi kontrajarriak, ondorio politiko ezberdinak eman dituztenak, jakina, nahiz eta denak ez egon kanpoko eragin berdintsupean.

Orain, gurean, errelatuaz hitz egiten denean, Euskal Herrian egin behar dugun kontakizuna ulertzeko, noski, errelatu hori ezin da ikuspegi laburreko kondaira moduan aldarrikatu, ezta gaiaz motzean planteatu ere, ez eta, horrekin batera, azken urteetako kontakizun aritzea soilik.

Ez, noski; guk gure historia idazten jakin behar dugunez, gure kronikak idazten jakin behar dugu hein berean. Eta, horretarako, jakina, berrirakurri egin behar da orain arte gure historiaz idatzitakoa, hipotesi berriak zabaldu eta polemikak ireki, eta eztabaidatu ondoren ebatzi edota iritsi gure historia behar bezala ulertaraztera. Duela berrogei urtekoa edo bi mendekoa dela.

Kasu honetan, ikusiko dugunez, Donostiaren erreketaz historia egitea planteatu izan denean, espainiar historiografiak Independentzia Gerraz hitz egin ohi du, ustez Espainiako Independentziakoa deitutako Gerra Donostian gertatutakoa ulertzeko ezinbesteko testuingurua dela aldarrikatuz.

Baina berton izan zena, ordea, inperioen arteko borroka bat izan zen. Eta inperioen arteko borroka horren ondorioz beste independentzia batzuk sortu baziren ere —adibidez, 1813an Bolivar sartu zen Caracasen, garai bertsuan Hidalgo borrokan zegoen Mexikon, Paraguaik ere lortu zuen bere independentzia, Mar de la Platan hasi ziren borrokaldiak ere, gero, Argentinaren independentzia ekarriko zutenak—, Euskal Herriak behintzat ez zuen orduan independentzia eskuratu ez eta Espainiak berea ere galdu. Orduan, zergatik independentzia gerraz batailatu?...

Hala ere, horri kasu eginez, Aragon jaunak zuzendutako Euskal Herriko Unibertsitateko Udako Ikastaroan espainiar militarrik izan ziren gonbidatuak, eta, inoiz ikusi gabe zegoena, Miramar Jauregiko geletan armadako uniformeak agerian eta nabarmen azaldu ziren (hizlarien mahaian eta Cristina Uriarte Hezkuntza sailburua alboan zutela...).

Ikastaro horri, gainera, abuztuaren 31 data mitikotik gertuen egoteko aukera eta babesa eman zitzaion, nahiz eta gaztelera hutsez izan.

Hala ere, beste ikastaro bat antolatu zen horren aurrean, euskaraz gehiena, ikerketara eta orduko donostiarren bizipe-
nak aztertzeraz zuzendua. Bertan, Pako Etxebarria auzitegiko
medikuak, Iñaki Egañak, Jose Luis Orellak edota Iñigo Boli-
naga historialariek hartu zuten parte. Horien lana guztiz des-
berdina izan zen, eta, Gasteizen egindako ospakizun «milita-
rrak» baztertuz (non Donostiako Suntsiketaren ardura argiak
eduki zituzten Alaba eta Wellington jeneralak omendu zi-
ren...), orduko sarraskiaren indusketa berriei ekin zitzaion.

Ene ustez, Donostian behinik behin, teoria guztiei aukera
eman zaie, eta esan dezagun, bide batez, errelatuaren bidean
jarrera horixe dela hartu beharrekoa. Hau da, Ramon Sai-
zarbitoriak *Martutene* eleberriagatik Euskadi Literatura Sa-
ria jaso zuenez, bere kontakizunak errelatuaren arloan «kon-
tsentsua» posible zela erakusten zuelako ustearen aurka, nik
ez dut uste gure narratiba historikoan inolako ikuspegi ba-
teratua behar denik, diskurtso guztiak azaltzeko aukera ber-
dintasuna baizik. Orain arte gertatu ez dena, eta «200 urte
Donostia erre eta suntsitu zutela»-eta antolatutako egitarau
honetan behintzat gauzatu dena.

Hamlet-en amua

Zergatik deitu *Hamlet Hamlet* ez den testu bati? Zergatik
deitu *Hamlet* William Shakespearek berak idatzi ez duen
antzerkiari?

Le Petit Théâtre de Paineak, Artedramak eta Dejabu Pan-
pin Laborategiak sekulako arrakasta lortu dute. Areago,
ikus-entzuleria berri bat gorpuzten jakin dute, *Hamlet* obra-
ren estreinaldia arrakastatsua izan da eta hausnarketarako
bidea ireki behar du. Hau da, jendea, gazteak batik bat, prest
dago antzerkira joateko ordainduz, eta pozik irten eta baita
gainerakoei gomendatu ere (ahoz ahokoak oso ongi fun-
tzionatu du kasu honetan). *Baina* hori ez da William Sha-
kespeareren antzerki obra klasiko ezaguna, ez da euskaraz-
ko bertsioa, beste gauza bat baizik, fartsa izatekotan.

Ximun Fuchs ikuskizunaren zuzendariak gobernatutako zazpi aktoreak oso onak dira: Ander Lipus, Ainara Gurrutxaga, Manex Fuchs, Maika Etxekopar, Iñaki Ziarrusta, Miren Tirapu eta Urko Redondo, dudarik ez dut horretan.

Honela dio Ximun Fuchs zuzendariak: «Gure teoria izan da erratea: eta Hamlet balitz gaur egungo euskaldun bat? Zer oihartzun du gure egoerarekiko?». Ados, *baina* Xabier Mendiguren idazleak ez du euskaratu *Hamlet* testua, beste izkribu bat sortu baizik. Juan Garziak horren ederki euskaratutako William Shakespeareren *Hamlet* antzerkia ez da hori, eta Danimarka testutik kenduta ere, benetako *Hamlet* ez da Fuchs/Mendigurenena.

Haien hitzetan, *Hamlet*-en agertzen den gerla, justizia gosea, botere jokoak eta belaunaldien artekoak, herentzia kontuak entzuten dira honetan, baita belaunaldi bakoitzak herentzian badu aitzinekoak utzitakoa ere.

Eta belaunaldi bakoitzari dagokio horren zuzentzea. Nire aitaxiren belaunaldiarena izan zen gerla egitea. Gurasoena 1968a, edo Aljeriako gerla, edo frankismotik ateratzea. Eta guri dagokigu, beharbada, krisia kudeatzea edo hortik ateratzea.

Ados, oihartzunak eta gatazkak, amodioa eta gainerakoa azaldu ohi dira *Hamlet* antzerkian, *baina* gainerako antzezpen ugarietan ere... eta ez dira *Hamlet* izan behar. Egia da. Fuchsek dio:

Munduan injustizia anitz bada, ados. Ekintzara pasatzen naiz, bai ala ez? Justizia egiten dut nihaurek ala uzten diot botere bati, nahiz eta jakin botere horren justizia ez dela justua? Hori, egunero geure buruari pausarazten ahal diogun galdera bat da.

Baina galdera horiek ez dagozkie *Hamlet*-i soilik... eta nik *Hamlet* nahi nuen.

Zorionak, halere. Antzerkiak bete eta obra interesgarria sortu eta zabaldu dute euskaraz. Ekoizpen lan handia eginez eta ekoitzia jendeganatzea lortuz *baina Hamlet*-ek utzitako

«enigmari» segida emanaz: horretarako ezinbestekoa al zen *Hamlet*-en amua erabiltzea?

Bistan da, denetatik esan omen daiteke *Hamlet*-en bidez:

Osorik muntatzen bada *Hamlet*-ek sei oren irauten du. Ordu erdi baten buruan ulertu dugu zer den erronka. Eta gainerateko denbora osoa pasatzen dugu pentsatzen: zertarako ez da ekintzara pasatzen. Hamleten osabak hil du bere aita, boterea hartu, eta ezkontzen da bere amarekin. Aitaren espektroak eskatzen dio bere hilketa mendekatzea. Hori fite ulertzen da. Baina gero, ohartzen gara pixka bat konplikatuagoa dela. Aita ez zela aingeru bat. Diktadore bat zela, arrunt eroa.

Ximunen azalpen horiek ulertu arren, nik ez dudala *Hamlet* euskaraz ikusi uste dut, eta *Hamlet* ikustea antzerkizale guztien ametsa izaten da.

Ximunek dio «Ez genuen egin nahi *Errautsak II*». Ez, noski, baina *Hamlet* euskaraz erreta dago.

Txio-txioka

Honetan, aldiz, laburra izango naiz. Gaiak behartuta, jakina. Aurrekoan bezala, ez naiz idazkera laburraren aldekoa. Baten bati Tolstoiaren *Gerra eta bakea* laburtzea eskatuz gero, «guda napoleonikoak Errusian kontatzen ditu» esango digu. Ederra!

Agur, beraz, literaturari, eta berarekin batera, pentsatzeko funtsezkoa zaizkigun zehaztasun guztiei. Erakuts dezagun *Hamlet* orduko hiru laurdenetan... edo, Udako Unibertsitateak proposatzen digun bezala, txio bihur ditzagun gure doktorego tesiak.

Ez dut uste Tolstoi edo William Shakespeare izan behar denik motz bihurtu den gure gogamen garaikidea kritikatzeko, baita hura ekoizteko erabili ohi diren baliabide moderno errazak eta errazkeriaren aldekoak, ezinbestean pentsamendu konplexuaren suntsiketara eramaten gaituztenak susmopean jartzeko.

Aurten kultura bonorik ez dela izango erabaki du Lakuak

Josu Erkoreka Lakuako Gobernuko bozeramaileak aurten ez dela gabonetako erosketetarako kultura bonorik izango adierazi egin du. Erkorekak baieztatu du azken urteetan Lakuak kultura arloan kontsumoa sustatzeko ateratako ohiko bonoak ez direla aurten babestuko.

Bizkaian, aldiz, antzeko bide bat jarriko dute martxan, Al-
dundiak Kultur Txartela sortu baitu, kultur produktuen eros-
keta bultzatzeko.

EAJk zuzentzen dituen Euskal Herriko bi erakunde nugu-
sien kultur politika, beraz, kontrajarria al da? Zergatik La-
kuak ez eta Bizkaiko Aldundiak, aldiz, bai?

Kultura ez dela kontsumoa bakarrik bistan da, baina ins-
tituzioen arteko kultur politika bateraturik ezin da egin?
Horrela ari al gara herri erakundetze bateratua eraikitzen?
Eta, nonbait, hori posible balitz, kultur arloan beharko ge-
nukeela esango nuke nik.

Ez da horrela. Honetan ere iritzia paper erre bihurtzen
du politikak.

Euskadi Literatura Sarien banaketa

Martutene (Erein) eleberriaz asko idatzi da aurten. Ez da
idatzi, ordea, Espainiako Sari Nazionala eskuratzeko zorian
egon zela azken unera arte eta azken bozketa gutxigatik gal-
du omen zuela. Ramon Saizarbitoriak «borondate onez»
idatzitako eleberria dela esan zuen euskarazko literatura
ataleko saria jasotzean.

Miopea naiz baina irudipena dut ideologia oso ezberdineko
irakurleek errespetuz onartu dutela *Martutene*. Eta gogo-
nuen esateko, esperantza piztu baitit gure historia gertuko-
aren kontakizuna adostuko dugun eguna ez dagoela urrun.
Esan dezadan, bide batez, sinistuta nagoela euskal narratibak
paper garrantzitsua jokatu behar duela eginkizun horretan.

Arestian esan bezala, ez nago ni horrekin konforme. Aitzitik, ez dut uste inolako kontsentsurik lor daitekeenik, aurretik aipatutako «errelatuaren» bertsio desberdinak zabalatzeko aukera berdintasunik ezean.

Saizarbitoriaren eleberria, ene aburuz, nobela dugu zentzu hertsian; hau da, errelatu burgesa da non Donostiako jende printzipalaren deskripzioa egiten den inolako ikuspegi kritikorik gabe. Areago, hor datza, ene ustetan, bere balio literario gorenak. Ez duela funtsezko kritika ideologikorik egiten, kontakizunen bidez (kanpoko ikusle batek eraginda...) bizipenak azaltzeko gai dela baizik. Baina, ildo horretan, berak kontrakoa aldarrikatu arren, hor ez dago, esan bezala, ez kritikarik ez eta «errelatuaren kontsentsurako» inolako ekarpenik. Donostiar burgesiaren mintzoa da, soilik. Euskal Herriko gertuko historian, eragileen alde bateko (eta bi baino gehiago badaude, egon...) ikuspegia eta hitz-jarioa. Aski, eta ez da gutxi, *baina* ez da dena.

Bestalde, Iban Zalduaren balizko kritika eta umorea gaztelaniazko saiakeraren sailean, *Ese idioma raro y poderoso* (Lengua de trapo), ez dut nik ikusten ez gogoeta kritiko ezta umoretsu (idazki subjektiboa eta nahiko asimetrikoa baizik).

Berarekin ados nago «irakurtzen eta idazten jarraitu» behar dela, *baina* ez erdal irakurleari begira, erdaraz idatzi arren. Nik Zalduaren saiakera arina bezain azalekoa jotzen dut, saiakeragintzak gainditu behar dituen idazkuntzaren ezaugarriak, hain zuzen ere.

Eta horretaz ari garelarik, Jon Suduperen *Oi Europa!* (EHU) euskarazko saiakera onenarengatik saritua izateak ere zer pentsa eman dit. Bere aburuz, «europismoa gainbeheran dagoen honetan, Europaren defentsa» egin du, baita «Europa bere aniztasunak egiten duela eta nazioen aniztasunean batasuna dela Europa».

Balitz eta balego ez ginatke horrela biziko (batzuk behintzat).

Bistan da Euskadi Sariak erre egiten dutela.

Errautsak ongarri.¶